УДК 338.147

Вікторія Жигірь, *кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри професійної педагогіки та методики професійного навчання Бердянського державного педагогічного університету*

МЕНЕДЖМЕНТ ТА ЙОГО СТРУКТУРА В ТЕОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

У статті розглядаються методологічні, наукові, організаційні і методичні основи менеджменту та розкриваються різноманітні аспекти дослідження у професійній педагогіці. У статті надається увага формування професійних знань майбутніх менеджерів у процесі фахової підготовки у ВНЗ до педагогічної діяльності.

Ключові слова: *менеджмент, освіта, навчання, управління, професія, процес, праця, колектив, педагогіка, метод, спостереження.*

В статье рассматриваются методологические, научные, организационные и методические основы менеджмента и раскрываются разнообразные аспекты исследования в профессиональной педагогике. В статье предоставляется внимание формирования профессиональных знаний будущих менеджеров в процессе профессиональной подготовки в ВУЗЕ к педагогической деятельности.

Ключевые слова: *менеджмент, образование, учеба, управление, профессия, процесс, труд, коллектив, педагогика, метод, наблюдение.*

In the article methodological, scientific, organizational and methodical bases of management are examined and the various aspects of research open up in professional pedagogics. In the article attention of forming of professional knowledge of future managers is given in the process of professional preparation in INSTITUTE of higher to pedagogical activity.

Key words: *management, education, studies, management, profession, process, labour, collective, pedagogics, method, supervision.*

Актуальність теми. Характеризуючи сучасний освітній процес, слід зазначити, що кризові явища, які найбільш яскраво проявляються в останнє десятиріччя, є наслідком його відставання від науки, виробництва та суспільства. Освіта опинилася у двозначному становищі: з одного боку, вона зумовлює науково-технічний прогрес, а з другого – в надрах самого освітнього процесу чітко виявляється тенденція до внутрішнього опору інноваційним явищам у власній галузі, відзначають А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак [7, 3].

Важливим аспектом менеджменту у професійній педагогіці є цілеспрямований характер управлінської діяльності. Відомі зарубіжні вчені М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі вважають, що управління – в системі освіти це процес планування, організації, мотивації і контролю, необхідний для того, щоб сформулювати та досягти мети організації навчального процесу, відзначає Н. Коломінський [6, 6].

Менеджмент в освіті як вид діяльності – це суспільно необхідний вид діяльності має свою специфіку і може підпорядковуватися особливим законам і здійснюватися за різного співвідношення стихійних і організаційних дій суспільних об'єктів, з різним ступенем усвідомленості ними своїх потреб, інтересів своєї історичної місії, відзначає Л.П. Буєва, та інші автори, проте залишається невизначеним питання до слідження менеджменту у професійній педагогіці.

Мета статті. Розкрити питання менеджменту та його структури в теорії професійної педагогіки.

Виклад основного матеріалу. Слід відзначити, що менеджмент в освіті є безпосередньо педагогічною працею, або опосередковано впливом на педагогів через ієрархічно побудовану систему освітянських організацій, за класом професій його можна віднести до гностичних і перетворювальних професій, як відзначає К.К. Платонов.

Порівнюючи педагогічну працю з іншими видами людської діяльності, включаючи конкретну продуктивну працю у промисловості, віддаленість її результату, складність педагогічної праці відбивається в історичних традиціях, культурі, психології спілкування, релігійних поглядів, тих чинників, які формують рівень накопичення знань, вмінь, навичок, здібностей, що в нинішніх умовах широко використовують поняття професійних комптентностей, які особистість набирає у процесі професійної педагогіки до умов праці сучасної ринкової економки (таблиця 1).

Основним знаряддям педагогічної праці є знання, мова педагога, жести, риторика, класичний одяг та вид і вміння спілкування з

© В. Жигірь, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

Таблиця 1

Порівняння предмету і мети (наслідків) діяльності менеджменту професійної педагогіки і менеджера виробничої сфери

Професія	Предмет праці	Результат праці	
Менеджер освіти	Людина, група, особистість, колектив	Людина, група, особистість, колектив	Людина, група, особистість, колектив
Менеджер виробничої сфери	Людина, особистість, група, колектив	Людина, особистість, група, колектив	Прилад, машина, технологічний процес
Менеджер педагог	Учень, студент, аспірант, докторант	Навчання знань, вмінь, навичок	Формування здібностей, професійних компетентностей

колективом, який навчається відповідних знань методами професійної педагогіки.

Професійна педагогіка, як і будь-яка наука, має свою систему загальних і специфічних методів дослідження, що є важливим чинником її розвитку навчання, виховання і розвитку особистості у процесі безперервної освіти, відзначає О. Вишневський [2].

Метод – це сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного освоєння дійсності, які підлягають рішенню конкретної задачі. Основна функція методу – внутрішня організація і регулювання процесу пізнання або практичного перетворення того чи іншого об'єкта. Отже, метод зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів, норм пізнання і дії. Він є системою розпоряджень, принципів, вимог, які орієнтують дослідника у рішенні певного завдання, досягненні визначеного результату в тій або іншій сфері діяльності, та формування професійних компетентностей, відзначає М. Вачевський [1].

Розрізняють два рівні дослідження:

- емпіричний, на якому відбувається процес нагромадження фактів;
- теоретичний – досягнення синтезу знань (у формі наукової теорії).

Розглянемо **методи емпіричного дослідження** у професійній педагогіці.

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта. Щоб бути плідним, спостереження має відповідати таким вимогам:

- спостереження ведеться для визначеного, чітко поставленого завдання;
- виконується за планом спостереження;
- спостерігаються лише визначені сторони явища, які викликають інтерес під час дослідження;
- спостерігач активно шукає потрібні об'єкти, риси явища;
- спостереження ведеться неперервно або за визначеної системою.

Спостереження як метод пізнання дає можливість одержати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень. Емпірична сукупність утворює первинну схематизацію об'єктів реальності – вихідних об'єктів наукового дослідження.

Спостереження як метод дослідження припускає виконання дослідником наступних правил:

- чітке визначення мети спостереження;
- складання програми спостереження;
- детальна фіксація даних спостереження;
- застосування систем категорій і оцінних шкал.

Спостереження застосовується в процесі практично будь-якого педагогічного дослідження. Вивчення педагогічних явищ вимагає спостереження, нагромадження і фіксації фактичного матеріалу. Наприклад, для викладача-дослідника дуже важливим є спостереження за роботою учнів на заняттях – їхнім поводженням під час викладання нового матеріалу, при його закріпленні тощо. Спостереження цих явищ дозволяє досліднику робити висновки, про те, що засвоєння матеріалу багато в чому залежить від того, яку увагу виявляють учні на уроці, як вони відносяться до пояснення викладача. Усе це дає основу для тих або інших теоретичних суджень, котрі вимагають доказів і перевірки за допомогою інших методів.

Дослідницька бесіда – один з основних методів психології і педагогіки, що передбачає одержання інформації про досліджуване явище в логічній формі, як від досліджуваної особистості, членів досліджуваної групи, так і від оточуючих людей. В останньому випадку бесіда виступає як елемент методу узагальнення незалежних характеристик. Наукова цінність методу полягає

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

в установленні особистого контакту з об'єктом дослідження, можливості отримати дані оперативно, уточнити їх під час співбесіди.

У ході такої бесіди, як правило, досягається більш тісний контакт між дослідником і респондентом, що сприяє одержанню найбільш повної та глибокої інформації.

Практика психолого-педагогічних досліджень виробила визначені правила застосування методу бесіди:

- розмовляти лише у межах теми дослідження;
- формулювати запитання чітко і ясно, з огляду на ступінь компетентності співрозмовника;
- підбирати і ставити запитання у зрозумілій формі, щоб спонукати респондентів давати на них розгорнуті відповіді;
- уникати некоректних запитань, враховувати настрій, суб'єктивний стан співрозмовника;
- не проводити бесіду поспіхом, у збудженому стані;
- вибирати місце і час проведення бесіди, щоб ніхто не заважав її ходу, підтримував доброзичливий настрій.

За допомогою цього методу педагогічного дослідження дослідник з'ясовує думку і відношення учнів і викладачів до тих або інших педагогічних фактів і явищ і тим самим намагається скласти більш глибоке представлення про їхню сутність або причини. На вище розглянутому прикладі про різне поводження учнів на занятті дослідникові доцільно зіставити свою думку з думкою інших викладачів і зробити висновок. При проведенні дослідницької бесіди можуть з'явитися нові пояснення: чому в однакових умовах процесу навчання учні поводяться по-різному. Усе це дозволить більш ґрунтовно розібратися в досліджуваних питаннях, відзначено В. Жигірь [5].

Інтерв'ю – різновид методу опитування, спеціальний вид цілеспрямованого спілкування з людиною або групою людей. В основі інтерв'ю лежить звичайна бесіда. Однак на відміну від неї ролі співрозмовників закріплені, нормовані, а цілі визначаються задумом і завданнями проведеного дослідження.

Метод вивчення продуктів діяльності – це дослідницький метод, що дозволяє вивчати сформованість знань, умінь і навичок, інтересів і здібностей людини, розвиток у неї різних психологічних якостей і властивостей особистості на основі аналізу продуктів її діяльності. Вивчення продуктів діяльності людини в широкому змісті є не що інше, як вивчення наслідків розпочатих нею зусиль, що внесли зміни, спричинили реальні зрушення в її життєвих позиціях, дозволили змінити своє відношення до системи цінностей і т. ін. У більш вузькому плані, мова може йти про матеріалізовані результати діяльності людини.

Сьогодні в психолого-педагогічних дослідженнях при використанні методу вивчення продуктів діяльності усе більш широко використовуються фотографування, кінозйомка, телебачення і звукозапис, комп'ютерна техніка. Ці засоби дослідження використовуються тоді, коли необхідно отримати дані, виявлення яких неможливо без використання цієї апаратури, коли застосування технічних засобів органічно входить до методики дослідження. Визначення впливу різних перевантажень на організм, формування навичок і умінь діяти у складних умовах, фіксація специфіки прояву психічних процесів в учнів – усе це неможливо досліджувати без даних, отриманих шляхом застосування сучасних технічних засобів.

Під час роботи дослідник зіштовхується з вивченням різноманітних документів: службових характеристик, групових журналів, відомостей успішності за минулі роки навчання, читацьких формулярів учнів у бібліотеці, особистих справ, медичних карт, автобіографій, журналів контрольних перевірок, наказів і розпоряджень керівництва освітніх установ, протоколів зборів і засідань і ін. Аналіз цих документів дозволяє виявити динаміку розвитку особистості що навчається, зіставити офіційні думки, одержати об'єктивні дані, що характеризують реально сформовану практику організації освітнього процесу.

Розглянуті вище методи при усіх своїх перевагах мають один недолік – з їхньою допомогою дослідник одержує порівняно обмежену кількість даних (невелика кількість учнів, навчальних закладів). Іноді виникає необхідність проводити масове вивчення тих або інших питань. Для цього використовують:

- анкетування – опитувані відповідають на запитання анкети;
- рейтинг – опитувані оцінюють важливість певних об'єктів, явищ або їх елементів;
- метод експертних оцінок – компетентні особи (учителі, викладачі, адміністрація навчальної установи) здійснює оцінювання тих або інших розробок.

Анкетування дає можливість установити загальні погляди, думки людей за тими або іншими напрямами; виявити мотивацію їхньої діяльності, систему відносин.

Розрізняють наступні варіанти анкетування – особистісне (при безпосередньому контакті дослідника і респондента) або опосередковане

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

(анкети поширюються роздавальним способом, а респонденти відповідають на них у зручний час); індивідуальне або групове; суцільне або вибіркове.

В основі анкетування лежить спеціальний запитальник – анкета. Виходячи з того, що анкета – це розроблений відповідно до встановлених правил документ дослідження, що містить упорядкований за змістом і формою ряд питань і висловлень, часто з варіантами відповідей на них, розробка її вимагає особливої уваги, вдумливості, відзначено В. Жигірь [5].

Доцільно, щоб анкета містила в собі три значеннєві частини:

- вступну, яка містить мету і мотивування анкетування, значимість участі в ньому респондента, гарантію таємниці відповідей і чіткий виклад правил заповнення анкети;

- основну, що складається з переліку запитань, на які слід дати відповідь;

-соціально-демографічну, виявити основні біографічні дані і соціальний стан опитуваного.

Рейтинг – процедура установлення відносної значимості (переваги) досліджуваних об'єктів на основі їхнього упорядкування.

Ранг – показник, що характеризує порядкове місце оцінюваного об'єкта в групі інших об'єктів, що володіють істотними для оцінки властивостями. Для кожного об'єкта обчислюють суму рангів, отриману від всіх учасників рейтингу, потім упорядковують ці суми: вищий ранг привласнюють об'єктові, що одержав найбільшу суму, найнижчий ранг – об'єктові з найнижчою сумою. Точність і надійність рейтингу залежить від кількості об'єктів для порівняння. Практика показує, що найбільш надійні результати виходять, коли кількість об'єктів для порівняння не перевершує 20.

Методи математичної статистики використовуються для кількісного аналізу отриманого в процесі дослідження фактичного матеріалу.

Педагогічний експеримент – як метод дослідження полягає у спеціальній організації педагогічної діяльності викладачів, учнів і студентів з метою перевірки, обґрунтування заздалегідь розроблених теоретичних припущень і гіпотез. Коли гіпотеза або припущення знаходить своє підтвердження на практиці, дослідник робить теоретичні узагальнення і висновки.

Залежно від цільових настанов розрізняють:

- констатуючий експеримент – проводиться на початку дослідження з метою з'ясування стану справ по даній проблемі на практиці. Наприклад, по проблемі про самоконтроль учнів суть констатуючого експерименту може складатися у проведенні бесід з викладачами й учнями з питань, чи знають вони про прийоми самоконтролю і про те, як ними користуватися. По цих же питаннях можна провести анкетування, спостереження за процесом підготовки учнів до занять;

- формуючий (творчо-перетворювальний) експеримент – дослідник розробляє гіпотезу дослідження, тобто теоретичні основи і конкретні методичні заходи для рішення дослідницької проблеми. Якщо результати виявляються ефективними, а гіпотеза підтверджується, отримані дані піддаються подальшому теоретичному дослідженню і робляться висновки щодо методики організації даної роботи у навчальному закладі;

- контрольний експеримент (навчальний) – перевірка отриманих висновків і розробленої методики в масовій навчальній практиці – в інших педагогів і в інших навчальних закладах (апробація). Якщо ефективність методики підтверджується, дослідник узагальнює отримані результати, що стають теоретичним і методичним надбанням професійної педагогіки.

Вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду. Цей метод заснований на вивченні і теоретичному осмисленні практики роботи кращих викладачів і навчальних установ, що успішно здійснюють навчання і виховання. Мова йде про те, що емпірично (досвідченим шляхом), викладачі нерідко підходять до важливих методичних розробок, що найчастіше не були відомі в педагогіці і носять інноваційний характер. Якщо ці нововведення не будуть узагальнені і теоретично обґрунтовані, вони так і залишаться надбанням одинаків. Лише теоретичне осмислення інноваційного досвіду навчально-виховної роботи дозволяє включати її в систему педагогічної науки.

Розглянемо **методи теоретичного та емпіричного досліджень.**

Абстрагування – це відхід у думці від несуттєвих властивостей, зв'язків, відносин предметів і виділення декількох рис, що цікавлять дослідника.

Абстрагування може застосовуватися до реальних і абстрактних об'єктів. Абстрагування дає можливість замінити в пізнанні складне простим, але таким простим, котре відбиває основне в цьому складному.

Результат абстрагування часто виступає як специфічний метод дослідження, а також як елемент більш складних за своєю структурою методів експерименту – аналізу і моделювання.

Аналіз і синтез – метод пізнання, що дає

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

можливість розділяти предмети дослідження на складові частини. Синтез, навпаки, припускає поєднання окремих частин або рис предмета в єдине ціле. Аналіз і синтез взаємозалежні, вони являють собою єдність протилежностей.

Аналіз і синтез бувають:

- прямим, або емпіричним (використовується для виділення окремих частин об'єкта, виявлення його властивостей, найпростіших вимірів і т.д.);

- зворотним – базується на деяких теоретичних розумінніх щодо причинно-наслідкових зв'язків різних явищ або дії будь-якої закономірності. При цьому, виділяються і з'єднуються явища, що здаються істотними, а другорядні ігноруються;

- структурно-генетичним – вимагає виділення в складному явищі таких елементів, що мають вирішальний вплив на всі інші сторони об'єкта.

Індукція і дедукція. Зміст дедукції – метод пізнання і використання загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ. Під індукцією розуміють перехід від часткового до загального, коли на підставі знання про частини предметів класу робиться висновок щодо класу в цілому.

Існує кілька варіантів установлення спадкоємного зв'язку методами наукової індукції:

- метод єдиної подібності – якщо два або більше випадки досліджуваного явища мають лише одну загальну обставину, а всі інші обставини різні, то саме ця подібна обставина є причиною явища, що розглядається;

- метод єдиної розбіжності – якщо випадок, у якому досліджуване явище настає, і випадок, у якому воно не настає, в усьому подібні і відрізняються лише однією обставиною, то саме ця обставина, що мається в одному випадку і відсутня в іншому, є причиною явища, що досліджується;

- об'єднаний метод подібності і розбіжності – комбінація двох перших методів;

- метод супровідних змін, коли виникнення або зміна одного явища викликає визначену зміна іншого явища, то обидва вони знаходяться у причинному зв'язку один з іншим.

Моделювання – метод, що ґрунтується на використанні моделі як засобу дослідження явищ і процесів. Під моделями розуміють системи, що заміняють об'єкт пізнання і слугують джерелом інформації щодо нього. Моделі – це такі аналоги, подібність яких порівняно з оригіналом істотне, а розбіжність – несуттєва. Моделі поділяють на два види: матеріальні й ідеальні. Матеріальні моделі втілюються у визначеному реальному матеріалі (деревина, метал та ін.). Ідеальні моделі фіксуються в таких наочних елементах, як малюнок, схема, комп'ютерна програма, які в кінцевому результаті здійснюють педагогічну підготовку менеджерів у педагогічних навчальних закладах, відзначає В. Жигірь [5].

Висновки. Від менеджера, його професійних компетенцій залежить, якими будуть його дії у процесі навчальної діяльності безперервної системи освіти. Високий професіоналізм (особливо педагогічний чи виду діяльності) пов'язаний, перш за все, з високим рівнем самореалізації індивідуальних особливостей, індивідуальним стилем діяльності, який впливає позитивно на кінцеві результати навчального процесу, формування у випускників високих професійних компетентностей. Отже, критерієм визначення менеджера у галузі освіти із професійними компетенціями, необхідно вважати його індивідуальний стиль, який є системою індивідуальних прийомів, що забезпечує ефективність його діяльності в системі освіти, навчання, виховання і розвитку особистості.

Висока індивідуальна професійна компетенція менеджера у педагогічній діяльності забезпечує для менеджера високий авторитет на ринку освітніх послуг, дає можливість виробляти професійну позицію, яка означає специфічний вплив авторитету учнівську та студентську молодь, приймати інноваційні рішення, висловлювати власну оцінку та давати певні поради.

1. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки/Омелян Вишневський. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Дрогобич. – Коло, 2006. – 608 с.

2. Вачевський М.В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції/Мирон Вачевський. Монографія, – К.: Професіонал, 2005. – 364 с.

3. Жигірь В.І. Шляхи і напрями підготовки майбутніх менеджерів до педагогічної діяльності// Молодь і ринок. – 2010. – №3(62). – С. 69 – 73.

4. Жигірь В.І. Методичні основи педагогічних компетенцій менеджерів освіти у ВНЗ//Молодь і ринок. – 2010. – № 5(64). – С. 61 – 65.

5. Жигірь В.І. Методи дослідження у професійній педагогіці у підготовці менеджерів до освітньої діяльності//Молодь і ринок. – 2010. – №7 – 8(66 – 67). – С. 60 – 65.

6. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті/Наум Коломінський. Монографія. – К.: МАУП, 2000. – 268 с.

7. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні тенінології/Андрій Нісімчук, Олег Падалка, Олександр Шпак. Навчальний посібник. – К.: "Просвіта", 2000. – 368 с.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com